

Romualdas Ozolas

(Lietuva)

FILOSOFIJA LIETUVOS ATGIMIMO PROCESĖ

1. R. Kalantos susideginimas yra lūžio momentas Lietuvos visuomeninės minties plėtros istorijoje: jis parodė, kad priešintis okupacijai galima ir būtina bet kokiomis sąlygomis. Po destalinizacijos gimusios viltys dėl „socializmo su žmogišku veidu“ rusų tankų Prahos gatvėse 1968 m. buvo galutinai sutraiškytos, todėl gilėjanti visuomenės neviltis radikaliu R. Kalantos žingsniu gavo būtiškai absoliučią alternatyvą.

2. Visuomeniškai labiausiai organizuoti buvo tikintieji, nuo pat okupacijos pradžios patyrę vienokį ar kitokį savo teisių pažeidinėjimą ir laisvių varžymą bei žmogaus orumo žeminimą. Šių valdžios savivalės aktų registravimas „Katalikų Bažnyčios kronika“ tapo pirmuoju visuotinai reikšmingu visuomeniniu lietuvių intelektualinio pasipriešinimo faktu. Ėjusi nuo 1972 metų iki okupacijos pabaigos, „Kronika“ buvo tas dvasinis fonas, kuriame gimė ir plėtojosi kita lietuvių tautos nesmurtinio pasipriešinimo veikla.

Atskirai minėtina žmogaus teisių gynimo bazėje 1976 m. susikūrusi ir palyginti glaudžiai su kitais TSRS šios platformos atstovais veikusi Lietuvos Helsinkio grupė.

Ištisą politinį spektrą aprėpia gausūs Lietuvoje leisti pogrindiniai leidiniai, kuriuos galima apibūdinti kaip būsimųjų nepriklausomos Lietuvos politinių koncepcijų paieškos vieta. Jų filosofinės ir politinės pažiūros reikalauja specialių tyrimų, tačiau pagrindinė tendencija ryški: tarybinio komunizmo įveika.

Pirmas atviras politinis nepriklausomos Lietuvos reikalavimas yra Lietuvos laisvės lygos 1987 m. rugpjūčio 23 d. mitingas prie A. Mickevičiaus paminklo. Jo idėjinė bazė yra tarptautinės teisės galių Lietuvoje atkūrimo reikalavimas, juo argumentuojant neteisėtą Molotovo–Ribentropo pakto slaptųjų protokolų panaikinimo ir Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo būtinumą. Tokiu būdu – tegul ir be specialios filosofinės argumentacijos – Lietuvoje viešai postuluojamas aukščiausias filosofijos praktinis uždavinys: optimalių žmogaus gyvenimo sąlygų kūrimo projektas – tai tautos laisvė ir nepriklausomybė.

3. Specifiškai filosofinė Lietuvos visuomeninės sąmonės branda nagrinėtina dviem aspektais: 1) kaip marksizmo-leninizmo filosofijos indoktrinavimo ir propagavimo procesas ir 2) kaip alternatyvų marksistiniam dogmatizmui paieškų vyksmas. Pirmasis procesas buvo permanentinis, tačiau nevienodo intensyvumo, sudarančio atskirus laikotarpius. Antrasis skirstytinas į: 1) marksizmo deideologizacijos bandymus, kuriuos Vilniaus universiteto Filosofijos katedros vedėjas Eugenijus Meškauskas vykdė su būriu savo mokinių; 2) filosofijos humanizavimo

bandymus, sietinus su „Problemų“ žurnalo įsteigimu ir filosofijos klasikos vertimais bei šiuolaikinės filosofijos sistemų komentavimu; 3) originalių filosofinių koncepcijų kūrimo bandymus, išsiskleidusius spalvinga šiandieninio laisvo filosofavimo panorama.

Nuo 1980-ųjų metų visiems darosi aišku, kad tarybinis gyvenimo būdas išsisėmė, Tarybų Sąjungos laukia neišvengiamos ir gilios permainos, apie kurias Maskvoje ir paskelbiama 1985 metais.

Vertinant filosofijos indėlį į Atgimimo procesą, reikia pasakyti, kad Lietuvos filosofų veikla suvaidino vaidmenį ieškant tikrovės racionalizavimo būdų ir sukant ją nepriklausomybės link. Kartu būtina pripažinti, kad visuomeninės minties konceptualizavimo procese filosofai dalyvavo neaktyviai, praktiškai nepasireikšdami nelegalioje spaudoje, o politiniai procesai pralenkė filosofinius, ir Lietuva į Nepriklausomybę išėjo, taip ir neturėdama būsimos savo valstybės modelio.